

Hoe de wereld denkt

*Opgedragen aan het East-West Center van University of Hawai'i
en de daarbij betrokken kring van wetenschappers.*

Julian Baggini

HOE DE WERELD DENKT

Een mondiale geschiedenis van de filosofie

Nieuw Amsterdam

Vertaling Ronnie Boley

Oorspronkelijke titel *How the World Thinks:*

A Global History of Philosophy

Oorspronkelijke uitgever Granta Books, Londen

© 2018 Julian Baggini

© 2019 Nederlandse vertaling Ronnie Boley / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Marianne Tieleman

Register Yulia Knol

Omslagontwerp Bureau Beck

(naar een ontwerp van James Jones)

Foto auteur Richard H. Smith

NUR 732

ISBN 978 90 468 2428 3

www.nieuwamsterdam.nl

INHOUD

Een opmerking over namen	7
Inleiding	9
Voorwoord: een historisch overzicht van de axiale periode tot het informatietijdperk	19

DEEL EEN:

HOE DE WERELD WEET

Inzicht	35
Het onzegbare	55
Theologie of filosofie?	68
Logica	81
Seculiere rede	97
Pragmatisme	108
Traditie	118
Conclusie	125

DEEL TWEE:

HOE DE WERELD IS

Tijd	135
Karma	143
Leegte	151
Naturalisme	160

Eenheid	172
Reductionisme	184
Conclusie	192

DEEL DRIE:

WIE ZIJN WIJ IN HEMELSNAAM?

Het niet-zelf	199
Het relationele zelf	212
Het geatomiseerde zelf	225
Conclusie	233

DEEL VIER:

HOE DE WERELD LEEFT

Harmonie	245
Deugzaamheid	271
Morele voorbeelden	291
Bevrijding	303
Vergankelijkheid	314
Onpartijdigheid	322
Conclusie	335

DEEL VIJF:

TOT SLOT

Hoe de wereld denkt	342
Plaatsbesef	355
Noten	361
Aanbevolen literatuur	399
Dankwoord	401
Register	403

EEN OPMERKING OVER NAMEN

In China, Japan en Korea is het de gewoonte om eerst de achternaam en dan de voornaam te schrijven. Maar veel mensen van Oost-Aziatische afkomst die in het Westen wonen, passen zich aan aan het westerse gebruik om eerst de voornaam en dan de achternaam te schrijven. Ik heb geprobeerd de manier te volgen die iedereen normaal gesproken persoonlijk hanteert. Dat betekent dat ik bij de meeste, maar niet alle, Oost-Aziatische namen de achternaam het eerst noem. Meestal blijkt uit de context wel wat wat is.

INLEIDING

Het is een van de grote, onverklaarde wonderen van de menselijke geschiedenis dat de geschreven filosofieën in verschillende delen van de wereld volledig onafhankelijk van elkaar rond dezelfde tijd een eerste bloeiperiode beleefden. De oude *Upanishads* – de basisteksten van de Indiase filosofie, auteur onbekend – werden geschreven tussen de achtste en zesde eeuw v.Chr. De eerste grote Chinese filosoof, Confucius, werd geboren in 551 v.Chr., terwijl de eerste vermeldenswaardige presocratische filosoof, Thales van Milete, rond 624 v.Chr. werd geboren. Op grond van zijn overgeleverde geboortedatum stamt ook de Boeddha uit de zesde eeuw v.Chr., al denken wetenschappers tegenwoordig dat hij pas omstreeks 480 v.Chr. werd geboren, rond dezelfde tijd als Socrates.

Die vroege filosofieën hebben veel invloed gehad op de ontwikkeling van de verschillende culturen in de wereld. Hun waarden en grondbeginselen zijn bepalend geweest voor de diverse manieren waarop mensen leven, godsdienst beoefenen en nadenken over de grote vragen die ons allemaal aangaan. De meeste mensen zijn zich niet eens bewust van de filosofische ideeën die ze meedragen, laat staan dat ze die uitspreken. De hypotheses over de aard van het zelf, over ethiek, over kennisbronnen en levensdoelen zijn echter diep in onze cultuur verankerd en bepalen ongemerkt onze manier van denken. Het bewijs van hun invloed zit zelfs in het materiaal van de prachtigste monumenten ter wereld, die als levende boeken kunnen worden gelezen en een uiting zijn

van de filosofie van hun makers. De Verboden Stad in Beijing is geconstrueerd op confucianistische principes, het Alhambra in Granada is doortrokken van het islamitisch gedachtengoed, en zelfs de cafés aan de Parijse *Rive Gauche* getuigen van de existentialistische visie dat filosofie een alledaagse, persoonlijke bezigheid is.

Het proces waarbij filosofische levensopvattingen worden opgenomen in de cultuur wordt wel *sédimentation* genoemd. ‘Als het mogelijk was om alle vooronderstellingen bloot te leggen en te ontvouwen in wat ik op elk moment mijn rede of mijn ideeën noem, zou je altijd ervaringen vinden die niet expliciet zijn gemaakt, omvangrijke bijdragen uit het heden en het verleden, een hele “sedimentaire geschiedenis” die niet alleen relevant is voor het ontstaan van mijn denken, maar ook de significantie ervan bepaalt,’ schreef de twintigste-eeuwse Franse filosoof Merleau-Ponty.¹ Zoals in een rivierbedding sedimenten worden afgezet van het materiaal dat erdoorheen stroomt, zo worden in een cultuur waarden en overtuigingen ‘afgezet’. Die waarden en overtuigingen zetten zich op hun beurt weer af in de geest van hen die vanaf hun geboorte in die cultuur leven, zodat we de afzetting ten onrechte aanzien voor een onveranderlijke rivierbedding. Door die geulen van de geest stromen onze gedachten en ervaringen, zonder dat we merken hoe ze worden gestuurd. Een van de waardevolle aspecten van de vergelijkende filosofie is dat door het blootleggen van de alternatieve aannames van anderen – hun filosofische sedimenten, zou je kunnen zeggen – die van onszelf duidelijker naar voren komen.

Maar ondanks de gevarieerde en rijke filosofische tradities die overal ter wereld bestaan, wordt de westerse filosofie, die ik ruim dertig jaar heb bestudeerd, volledig op basis van canonieke westerse teksten gepresenteerd als de universele filosofie, het ultieme onderzoek naar menselijk inzicht. De ‘vergelijkende filosofie’, de studie van twee of meer filosofische tradities, wordt vrijwel volledig overgelaten aan mensen die werkzaam zijn in de antropologie of de cultuurwetenschappen. En doordat dat interessegebied aan andere disciplines is afgestaan, wordt de suggestie gewekt dat het ons wel meer inzicht kan geven in de intellectuele cultuur van India, China of de islamitische wereld, maar niet in de ‘mense-lijke conditie’.

In feite is de westerse filosofie zo streekgebonden, dat ze totaal ver-

snipperd is geraakt. Toen ik in Manchester woonde, volgde ik laatstejaars-filosofieseminars aan de beide universiteiten in die stad, in gebouwen die aan weerszijden van dezelfde straat stonden, op niet meer dan achthonderd meter afstand van elkaar. De ene afdeling concentreerde zich voornamelijk op de continentale Europese filosofie en de andere op de Engelstalige filosofie, maar omdat die twee een gemeenschappelijke voorgeschiedenis hebben die via Descartes en Spinoza teruggaat naar de oude Grieken, was ik vrijwel de enige die de straat overstak.

Dat is voor mij een handicap geworden, want tot voor enkele jaren had ik nauwelijks enige kennis van alles wat niet tot de westerse filosofie behoort, een traditie die vanaf de oude Grieken tot aan de grote universiteiten van Europa en Amerika loopt. Als je naar mijn doctorsbul kijkt, of naar de namen van de faculteiten waar ik heb gestudeerd, zie je maar één, niet nader gespecificeerd woord: filosofie.

Pas onlangs, rijkelijk laat dus, heb ik de grote klassieke filosofieën van de rest van de wereld bestudeerd en een reis door de verschillende continenten gemaakt om ze zelf te ervaren. Dat is de meest waardevolle intellectuele reis van mijn leven geweest. Ik heb ontdekt dat je een cultuur beter kunt begrijpen als je de filosofische traditie van die cultuur beter begrijpt. Om een beeldspraak van de Zimbabwaanse filosoof Joran Tarusarira te gebruiken: het begrijpen van de filosofische structuur van een volk is als het begrijpen van de software waarop hun geest draait: ‘Als je hun software niet begrijpt, zal er in gesprekken altijd sprake zijn van een schromelijk gebrek aan wederzijds begrip.’ Dat verklaart bijvoorbeeld waarom er in Afrika zo veel ontwikkelingsprojecten zijn mislukt. ‘Als je iets met die hulp wilt bereiken, moet je je werkelijk verdiepen in de mensen; als je duurzaamheid wilt, moet je je werkelijk verdiepen in de mensen. Maar dikwijls waren de projecten onwelkome geschenken, omdat de mensen die ze aanboden de filosofie en de godsdienst van het volk niet begrepen.’

De software-analogie is weliswaar fraai, maar de relatie tussen de klassieke filosofische teksten en de ‘volksfilosofie’ van een gemeenschap is bepaald niet eenvoudig. De door wetenschappers ontwikkelde en grondig geanalyseerde denkbeelden hebben hun tegenhangers in de algemene cultuur, maar dan in een eenvoudigere, onduidelijkere, ruwere vorm.

De meeste Amerikanen en Europeanen zijn bijvoorbeeld overtuigd van het belang van persoonlijke vrijheid en onafhankelijkheid zonder dat ze veel weten over de manier waarop die concepten door hun filosofen zijn uiteengezet en verantwoord. Miljoenen Indiërs leven volgens de principes van karma zonder dat ze een diepgaande kennis hebben van de rijke en complexe literatuur waarin wordt verwoord wat dat begrip precies inhoudt. Gewone Chinezen zijn overtuigd van het belang van harmonie op grond van weinig meer dan een oppervlakkige kennis van de confucianistische en taoïstische teksten waarin ze wordt geanalyseerd en beschreven. Maar toch is er een relatie tussen de hoge wetenschap en het leven van alledag, en daarom spelen harmonie, vrijheid en karma heel verschillende rollen in verschillende delen van de wereld.

Zelfs als je het meest sceptische standpunt inneemt, namelijk dat de volkse versies van die filosofische denkbeelden onherkenbaar verkleurd en verbasterd zijn, is het nog altijd van belang om te begrijpen hoe die concepten de retorische ruimte scheppen waarin door mensen van verschillende culturen wordt gedacht, verklaard en verantwoord. Als een Amerikaanse politicus de vrijheid bejubelt, is dat omdat zijn cultuur vereist dat de waarde van vrijheid wordt hooggehouden, net zoals in China de harmonie moet worden verdedigd. Wat opvalt in de verschillende filosofieën van de wereld, valt over het algemeen ook op in hun dominante cultuur, en op die manier vormt kennis van de filosofie een opening tot die cultuur.

De filosofie is niet alleen van belang voor het begrijpen van een volk, maar ook van zijn geschiedenis. In de westerse historiografie, waarin de meeste aandacht uitgaat naar het doen en laten van belangrijke personen of naar economische en maatschappelijke krachten, is dat standpunt enigszins uit de mode geraakt. Maar tot halverwege de negentiende eeuw werd er nog van uitgegaan dat de grote sociale en politieke oproeren van die eeuw voornamelijk door filosofieën en godsdienstige overtuigingen werden veroorzaakt. Ideeën waren niet alleen belangrijk, ze konden zelfs dodelijk zijn. De negentiende-eeuwse Schotse filosoof en essayist Thomas Carlyle zei tegen iemand die daaraan twijfelde: 'Er was eens een man, Rousseau genaamd, die een boek schreef met niets dan ideeën erin. De tweede druk was gebonden in de huid van hen die de spot hadden gedreven met de eerste.'²

Volgens historicus Jonathan Israel moeten we ons besef van het belang van ideeën in de geschiedenis zien terug te krijgen: ‘Wordt het verband met Radicale Verlichting niet gezien, dan is er aan de hele Franse Revolutie geen touw meer vast te knopen en zal niets daarin ook maar een voorlopig begin van verklaring vinden.’³ Wat Israel zegt over de ‘revolutie van het denken’⁴ van de Verlichting geldt ook voor geschiedenis en historische verandering in algemenere zin. ‘Hoewel een filosofie op zichzelf een cultureel verschijnsel is, geeft ze niet alleen inzicht in een cultuur, maar kan ze die ook veranderen,’ zegt filosoof Tom Kasulis.⁵

Kasulis herinnert ons er niet alleen aan dat ideeën ertoe doen, maar ook dat ze voortdurend in ontwikkeling zijn. Er worden steeds nieuwe vormen van denken in het leven geroepen om onze veranderende aspiraties te verklaren en onze onvrede kenbaar te maken. Als je naar ‘tradities’ kijkt, kun je die veranderingen gemakkelijk negeren of bagatelliseren. Het is altijd verleidelijk om je vooral te concentreren op de chronologische samenhang, zodat het lijkt alsof de dingen allemaal mooi op elkaar aansluiten. Als gevolg daarvan negeren mensen ‘intrinsieke complexiteiten en leunen ze, zodra ze hun keurige vergelijkingen tussen heden en verleden hebben getrokken of ergens een bevredigend etiket voor hebben gevonden, zelfgenoegzaam achterover om van hun inzichten te genieten’, stelt de dissidente Chinese schrijver Xu Zhiyuan vast.⁶ Aangezien een van de oudste Chinese klassiekers de *I Tjing* is, het *Boek der veranderingen*, zou het pure spotternij zijn om het belang te ontkennen van de veranderingen in de traditie die met dat boek begint. We moeten zowel alert zijn op de variaties binnen culturen als op de soms verrassende overeenkomsten tussen verschillende, door tijd en ruimte gescheiden samenlevingen. Kasulis denkt bijvoorbeeld dat de overheersende Europese denktrant van de vroege Middeleeuwen wel eens veel op die van het moderne Oosten kan hebben geleken.⁷

Een goed begrip van filosofische tradities negeert de veranderingen en verschillen die zich in de loop der tijd hebben voorgedaan niet, maar onderkent dat veranderingen en afwijkende meningen nooit in een vacuüm ontstaan. De geschiedenis van denkbeelden en filosofieën is voortdurend in ontwikkeling. De kans is klein dat we nieuwe, geschikte ideeën voor nieuwe tijden kunnen bedenken als we de

ideeën en tijden die eraan voorafgingen niet begrijpen. De westerse democratie kan bijvoorbeeld niet zomaar worden geëxporteerd of worden opgelegd aan landen met een totaal andere geschiedenis en cultuur. Wil de democratie zich verspreiden, dan moet ze zich aanpassen. Daarom zou de vergelijkende filosofie niet moeten worden opgevat als het onderzoek naar filosofieën die zo onveranderlijk zijn als museumstukken, maar naar dynamische systemen. Als we die goed begrijpen, geven ze ons niet alleen inzicht in heden en verleden, maar ook in mogelijke toekomstige varianten.

Omdat de verhouding tussen een filosofie en de cultuur waarin ze zich voordoet zo ingewikkeld is, valt moeilijk uit te maken wat oorzaak en wat gevolg is. Heeft Confucius het Chinese denken bepaald of heeft het Chinese denken Confucius bepaald? Zoals altijd bij dit soort vragen ligt het antwoord in het midden en kun je onmogelijk vaststellen wat nu echt het zwaarst weegt. ‘Een filosofie of een stel verwante filosofieën wordt door een cultuur weerspiegeld of overgenomen, ook wanneer die cultuur van invloed is op het kader waarbinnen de filosofie vorm krijgt,’ zegt Kasulis.⁸ Voor nu hoeven wij alleen maar te weten dat er een dergelijke intieme relatie bestaat en dat de wetenschappers die ik heb gesproken het er allemaal over eens waren dat inzicht in de filosofische tradities van een cultuur ons helpt om die cultuur in algemenere zin te begrijpen.

Door mijn filosofische reis ben ik er ook van overtuigd geraakt dat je jezelf niet kunt begrijpen als je anderen niet begrijpt. In de kunst en de literatuur is dat niets nieuws. Romans, toneelstukken en films geven je een fantasierijk inzicht in het leven, de gedachten en de gevoelens van anderen, wat zorgt voor een verruiming en verrijking van je eigen hart en geest. Filosofische tradities doen hetzelfde. Omdat de wereld kleiner wordt, is dat soort zelfinzicht onontbeerlijk. Als we willen dat verschillende culturen nader tot elkaar komen in plaats van botsen, zullen we niet alleen moeten begrijpen waarin anderen van ons verschillen, maar ook waarin wij van hen verschillen.

Het is onmogelijk om binnen een paar jaar de filosofieën van de wereld te doorgronden, en al helemaal niet door het lezen van één boek. Mijn bescheidener bedoeling was dan ook om uit te vinden *wat we moeten begrijpen om te beginnen te begrijpen*. Het zoeken naar dat filosofische

startpunt is als het speuren naar de geheime deuren in een etnografisch themapark die ons toegang geven tot het echte werk. De Japanners zouden dat misschien een *nyumon* noemen. In materiële zin is een *nyumon* een ingang, zoals de Rode Poort van de universiteit van Tokio. De *nyumon* speelt een tweeledige rol: hij geeft de grenzen van een ruimte aan en nodigt bezoekers uit om binnen te komen.⁹ Het woord is door veel Japanse schrijvers ook gebruikt voor wat wij ‘kennismaken’ noemen. In meer letterlijke zin geeft het woord ook heel goed aan wat de functie is van dit boek. Wanneer je aan iemand wordt voorgesteld, krijg je niet meteen alles over hem te horen, maar kun je nader kennismaken. Zo is dit inleidende boek ook een opmaat naar een grondiger onderzoek, een eerste stap in een groter, niet afgebakend project met een open einde.

Wanneer we anderen leren kennen moeten we enerzijds niet overschatten hoeveel we gemeenschappelijk hebben, maar anderzijds ook niet hoeveel we van elkaar verschillen. Vanwege ons gezamenlijke menszijn en de eeuwige problemen van het leven kunnen we altijd leren van en ons identificeren met de gedachten en gewoontes van anderen, ook al komen ze ons in eerste instantie nog zo vreemd voor. Tegelijkertijd kunnen verschillen in denken zowel groot als nauwelijks merkbaar zijn. Als je al te gemakkelijk aanneemt dat je vanuit het standpunt van een ander naar de dingen kunt kijken, zie je ze uiteindelijk alleen maar vanuit een variant van je eigen standpunt. Vaak krijg je te horen dat je eens in de schoenen van een ander moet gaan staan, maar in het schoeisel van een ander stappen is niet hetzelfde als in zijn geest kruipen. Je moet je niet alleen maar voorstellen hoe de dingen vanuit een onbekend gezichtspunt op jou zouden overkomen, maar een poging doen om echt te begrijpen hoe ze eruitzien voor iemand voor wie het landschap zijn thuis is.

Dit boek is een selectieve geschiedenis van de wereldfilosofie waarin de vaak verborgen fundamenteën worden blootgelegd van hoe er in de wereld van vandaag wordt gedacht. Die archeologische beeldspraak heeft nog een andere betekenis. De meer zichtbare, praktische aspecten van de wereldfilosofieën komen pas op de laatste pagina's aan de orde, omdat je eerst moet weten op welke fundamenteën ze zijn gebouwd voordat je ze kunt doorgronden. De meest elementaire gaan over de vraag hoe de wereld weet: waarmee wordt geloof in en aanspraak op kennis gerechtvaardigd? Dat is het onderwerp van Deel een. In Deel

twee wordt bekeken hoe er in de wereld over metafysica en kosmologie wordt gedacht: de manier waarop de wereld functioneert en is opgebouwd. In Deel drie wordt aandacht besteed aan de manier waarop in de verschillende filosofieën denkbeelden tot stand zijn gekomen over de menselijke natuur, hoe we naar onszelf kijken. Pas nadat we aandacht hebben geschonken aan de diverse opvattingen over de fundamenten van kennis, de structuur van de wereld en de aard van het zelf, krijgen we inzicht in de opvattingen over de vraag hoe we moeten leven, het onderwerp van Deel vier.

Ik beweer niet dat ik alles weet over alle denkwijzen die ik in dit boek de revue laat passeren. Het is bij dit project in veel opzichten handig gebleken dat ik géén deskundige kennis heb over alle tradities die ik heb bekeken. ‘Een insider is, net als een vis in een kom, niet in staat om de precieze vorm van zijn omgeving te zien hoewel die omgeving voor ieder ander volledig helder is,’ zegt Xu Zhiyuan.¹⁰ Iemand die een bepaalde afstand heeft, ziet de grote lijnen duidelijker dan iemand die ergens met zijn neus bovenop zit, die door het bestuderen van de unieke kenmerken van elke afzonderlijke boom vaak vergeet dat ze allemaal tot dezelfde soort behoren, de soort die het hele bos zijn onderscheidende karakter geeft.

Ik ben als een soort filosofische journalist te werk gegaan. Een journalist moet zorgen dat hij voldoende over een onderwerp weet om de mensen op te sporen die er het allermeest over weten, zodat hij hun de juiste vragen kan stellen en hun antwoorden kan duiden. Dat is precies wat ik heb gedaan: ik heb canonieke teksten gelezen maar ook naar deskundigen geluisterd, van wie ik er tientallen heb geïnterviewd om uit te vinden welke kennis onontbeerlijk is wanneer je wilt proberen om de wereldfilosofieën echt te begrijpen en niet alleen maar een lijstje van hun belangrijkste doctrines uit je hoofd wilt leren. Veel van hen komen voor in dit boek, samen met andere deskundigen van wie ik het werk heb gelezen. Tenzij anders aangegeven, zijn de mensen die ik citeer allemaal specialisten in het desbetreffende onderwerp, uit het heden of recente verleden. Alle opmerkingen die geen verwijzing hebben naar de noten zijn tijdens gesprekken gemaakt. Ik citeer door het hele boek heen ook uitgebreid uit de klassieke teksten van de verschillende tradities. Daarin worden denkbeelden vaak met een weergaloze elegantie en een ei-

gen stem uiteengezet, waardoor je de gelegenheid hebt om rechtstreeks in contact te komen met die rijke literatuur.

In de zeventiende eeuw schreef René Descartes in zijn *Over de methode*: ‘Tijdens mijn reizen was ik tot het inzicht gekomen dat wie er anders over denkt dan wij daarom nog geen barbaar of wildeman is, maar vaak even goed, of beter, zijn verstand gebruikt als wij.’ Ik hoop dat niemand daar in deze tijd nog zo verbaasd over is. Toch is een van de conclusies van Descartes nog altijd relevant: waar we ook wonen, ‘gewoonte en voorbeeld hebben meer macht over ons dan zekere kennis’. Een reis door de wereldfilosofie geeft ons de mogelijkheid om vraagtekens te zetten bij de overtuigingen en denkwijzen die wij zo vanzelfsprekend vinden. Door meer te weten te komen over de manier waarop anderen denken, worden we wellicht minder zeker over de kennis die we zelf menen te hebben, en dat is altijd de eerste stap naar meer begrip.

VOORWOORD

Een historisch overzicht van de axiale periode tot het informatietijdperk

De geboorte van de filosofie tussen de achtste en de derde eeuw v.Chr. wordt door de negentiende-eeuwse Duitse filosoof Karl Jaspers de ‘axiale periode’ genoemd. Het was een tijd waarin de mythische wereldopvatting geleidelijk aan overging in de meer rationele die we vandaag kennen.¹ Die rationele opvatting kwam niet in de plaats van de vroege volksgeloven en mythologieën, maar ontstond uit de waarden en grondbeginselen ervan. Dat wereldbeelden vorm kregen volgens de voorschriften van de koele rede, betekende niet dat die ook altijd de overhand had.

Hoewel de klassieke filosofieën van India, China en Griekenland in belangrijke opzichten van elkaar verschillen, zijn er ook een aantal significante overeenkomsten. De fundamentele aanname van al die filosofieën was dat alles één is. Wat de verklaring vormde voor het menselijk leven, moest ook de verklaring vormen voor het universum, de natuur en al het andere. Zoals Willem van Ockham veel later, in de veertiende eeuw, met zijn beroemde principe van het ‘scheermes’ zou zeggen, is het nooit verstandig om uit te gaan van het bestaan van meer dan noodzakelijk is. Je begint met de eenvoudige verklaring – dat alles wordt gestuurd door dezelfde principes – en maakt de zaken pas ingewikkelder als blijkt dat die niet klopt. Daarom volgden de eerste filosofen impliciet een rationeel principe dat nog door niemand was geformuleerd.

Bovendien heeft het alleen zin om te proberen het universum te begrijpen als het universum ook te begrijpen valt. Als we dachten dat de diverse onderdelen van de werkelijkheid werden gestuurd door een bonte verzameling mechanismes en principes zonder onderling verband, zou het universum een minder begrijpelijke plek zijn. Voor elke serieuze poging tot systematisch begrip is het op de eerste plaats noodzakelijk om van een soort eenheid uit te gaan.

De eenheid van de menselijke kennis was in de axiale of spilperiode duidelijker dan tegenwoordig. Voor de Grieken maakte alles wat wij nu als geesteswetenschappen en natuurwetenschappen beschouwen deel uit van de filosofie. Ook in China en India was er geen fundamentele onderverdeling van kennis. Naarmate de mens meer onderzoek deed, reikten de verschillende takken steeds verder van de stam, maar ze zijn nog altijd deel van dezelfde boom.

Een andere gelijkenis was de aanname dat een bevredigende beschrijving van de wereld moest stroken met de rede. Mooie verhalen en mythen zijn niet genoeg; we moeten met rationele argumenten komen die het standpunt dat we innemen ondersteunen. De rede – in de betekenis van rationaliteit – is in essentie het geven van *redenen*, die nauwkeurig kunnen worden onderzocht, beoordeeld, geaccepteerd of verworpen.² Mensen hebben altijd bepaalde manieren gehad om de wereld te verklaren, maar pas sinds de opkomst van de filosofie doen ze een serieuze poging om daar ook redenen voor te geven en die te verdedigen.

Wat we in de vroege filosofie zien, is een poging om van overgeleverde en op grond van gezag geaccepteerde verhalen over te stappen op meer stelselmatige verklaringen die bestand zijn tegen de kritische blik van de rede. Over het algemeen leidde dat eerder tot een evolutie van die oude mythen dan tot de schepping van volledig nieuwe paradigma's. In India verdelen wetenschappers de ontwikkeling van de filosofie meestal in vier perioden. De Vedische tijd, die aan de spilperiode voorafging, liep ruwweg van 2500 tot 600 v.Chr., en is door Sarvepalli Radhakrishnan en Charles Moore beschreven als 'een eeuw van rondtasten, waarin religie, filosofie, bijgeloof en denken onlosmakelijk met elkaar verbonden en toch eeuwig met elkaar in conflict waren'.³ Tijdens die periode werden de vier allerbelangrijkste *Veda's* geschreven, die door orthodoxe scholen als geopenbaarde heilige geschriften wor-